

ANICENIA.

طرح درس

مسئولیت پذیری اجتماعی

نویسنده: علی سرایبار

مرکز تحقیق و توسعه تعلیمات اسلامی

وابسته به دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری
در اتحادیه انجمن های اسلامی دانش آموزان

در گنج و تعلیم کتاب و حکمت

اتحادیه
انجمن های
اسلامی
دانش آموزان

۱۳۵۸

ایده شروع

مربی در ابتدا کلیپ ضمیمه را به دانش‌آموزان نشان می‌دهد.
بعد از نمایش کلیپ از دانش‌آموزان می‌پرسد:

۱. به نظر شما این کلیپ درباره چه موضوع یا موضوعاتی بود؟
بعد از اندکی مکث و شنیدن پاسخ‌های دانش‌آموزان، دوباره از آنها می‌پرسد:
۲. آیا می‌توانیم بگوییم همه موارد نمایش داده‌شده در کلیپ، درباره یک موضوع صحبت می‌کنند؟

در اینجا مربی بهتر است نظر دانش‌آموزان را بر روی تخته نوشته و پس از چند دقیقه، اگر دانش‌آموزان به موضوع «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» اشاره‌ای نکردند، از مجموع جواب‌های آنها و برخی راهنمایی‌های خودش، موضوع را با دانش‌آموزان مطرح کند.
قبل از شروع بحث نیز بپرسد:

درباره موضوع «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» چقدر اطلاعات دارید؟

یادداشت

مسئولیت‌پذیری اجتماعی چیست؟

شاید بهتر باشد مسئولیت‌پذیری را با توجه به معنای مخالف آن، یعنی بی‌تفاوتی تعریف کنیم:

بی‌تفاوتی اجتماعی، یعنی بی‌توجهی به قوانین، هنجارها، حوادث و اتفاقات اجتماعی، سیاسی و غیره در جامعه.

بی‌تفاوتی اجتماعی یعنی برای ما مهم نیست چه بر سر دیگران می‌آید.
بنابراین مسئولیت‌پذیری اجتماعی یعنی همه ما در اجتماعی که زندگی می‌کنیم، جهت پیشبرد امورمان، چه در چارچوب قانون و چه از لحاظ انسانی و اجتماعی در برابر یکدیگر، پاسخگو هستیم.

یکی از اقتضات زندگی اجتماعی انسان‌ها این است که توانایی برطرف کردن نیازهای خود را به تنهایی ندارند. انسان‌ها نه تنها در تأمین نیازهای مادی، مانند: خوراک، پوشاک و مسکن نیازمند همکاری با دیگران هستند، بلکه در تأمین نیازهای معنوی، مانند: دوستی و مهرورزی نیز نیازمند همراهی دیگران هستند. این ارتباط و تعامل، یا به عبارت بهتر، این نیاز اجتماعی، برای انسان ایجاد مسئولیت می‌کند.

احساس مسئولیت مرز بین انسان و سایر موجودات است؛ همچنان که سعدی می‌گوید:

تو کز محنت دیگران بی‌غمی نشاید که نامت نهند آدمی

شاخصه‌ها و عرصه‌های مسئولیت‌پذیری

اکنون سؤال اصلی این است که آیا ما به عنوان نسل آینده کشور، واقعاً افراد مسئولیت‌پذیری هستیم یا نه؟ اصلاً چگونه باید بفهمیم مسئولیت‌پذیریم؟ ابتدا بهتر است به عرصه‌های مختلف مسئولیت‌پذیری اشاره کنیم. عرصه‌های مسئولیت‌پذیری را می‌توان در سه دسته کلی تقسیم‌بندی کرد:

۱. عرصه فرهنگی - اخلاقی

توجه به هنجارها و ارزش‌های جامعه، مثل رد نشدن از چراغ قرمز یا احترام به آیین‌ها و دستورهای دینی، مانند رعایت حجاب یا احترام به حقوق دیگران در مکان‌های عمومی مثل پارک، از جمله نمونه‌های مسئولیت‌پذیری فرهنگی - اخلاقی است. کمک به افراد ناتوان، محرومان و نیازمندان، توجه به مسئله عدالت اجتماعی، چه در مدرسه یا محیط‌های اجتماعی دیگر و حتی توجه به محیط‌زیست - شامل آب، خاک، هوا، جنگل‌ها، دریاها، حیوانات و هر نوع جاندار دیگری که در اطراف ما زندگی می‌کند - از مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی در عرصه فرهنگی - اخلاقی است.

۲. عرصه سیاسی

یکی از مهم‌ترین عرصه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی، حضور داشتن فعال و صحیح در مسائل و حوادث سیاسی است. داشتن آگاهی و فهم درست و دقیق از مسائل روز سیاسی و بی‌تفاوت نبودن نسبت به اتفاقات و حوادث، یکی از عرصه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی است.

حضور و مشارکت در فعالیت‌های مختلف سیاسی، مثل راهپیمایی‌ها، انتخابات‌ها، جلسات تحلیلی - بصیرتی و بسیاری از تلاش‌های سیاسی دیگر، از جمله مصادیق حضور در عرصه سیاسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی است.

شناخت دشمنان و ابزارهای دشمنی آنها و آگاه کردن خانواده‌ها و دوستان و اطرافیان از این ابزارها، مثل ابزار اختلاف انداختن در میان مردم، از جمله رسالت‌های اجتماعی ما در عرصه سیاسی است.

۳. عرصه اقتصادی

یکی از مسئولیت‌های اجتماعی ما ساختن کشور است. کشور هم زمانی ساخته می‌شود که بتوانیم اقتصاد خوبی داشته باشیم. پس توجه به فعالیت‌های اقتصادی در جامعه، به معنای مسئولیت‌پذیری اجتماعی در عرصه اقتصاد است.

وقتی به خرید یک تلفن همراه خارجی از یک نمونه ایرانی استفاده کنیم، یا در خرید لوازم‌التحریر یا لوازم شخصی مثل کفش، لباس و سایر نیازهای شخصی خود، به دنبال جنس ایرانی باشیم، یعنی به مسئولیت‌های اجتماعی خویش در عرصه اقتصاد توجه و اهتمام داشته‌ایم.

مهم‌ترین مصداق مسئولیت‌پذیری اجتماعی، که در هر سه عرصه مذکور ظهور و بروز

دارد، موضوع امر به معروف و نهی از منکر است. خب، اکنون شاید هرکسی بهتر بتواند شاخصه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در درون خودش محک بزند. هرکسی به هر میزان توانسته باشد در عرصه‌های مختلف مسئولیت‌پذیری اجتماعی، نقش ایفا کند، به همان میزان توانسته فرد مسئولیت‌پذیری باشد.

آثار مسئولیت‌پذیری اجتماعی

انسان‌ها وقتی در جامعه‌ای زندگی می‌کنند که همه به هم توجه دارند یا به عبارت بهتر، بی‌تفاوت نیستند، آرامش روحی و روانی بیشتر و بهتری دارند. مثلاً اگر دوست شما در مدرسه بداند شما در درس‌هایی که ضعیف است یا مطالب آن را به‌خوبی متوجه نمی‌شود، به او کمک می‌کنید، دارای آرامش فکری و روحی می‌شود. در نتیجه امید و اعتماد به نفس او افزایش خواهد یافت. ولی اگر این‌گونه نباشد، شاید در نتیجه بی‌توجهی شما یا دیگران، دوست شما مجبور به ترک تحصیل شود.

یکی دیگر از آثار و پیامدهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ترویج و رشد فضائل اخلاقی و انسانی است. جامعه‌ای که در آن مردم به حوادث تلخ یا کمک به نیازمندان بی‌تفاوت نباشند، مردمان آن جامعه دارای فضیلت اخلاقی هستند. مثل دانش‌آموزی که در مدرسه وقتی متوجه می‌شود دوستش برای خرید کفش یا پیراهن نو و تمیز دچار مشکل مالی است، سعی می‌کند با همکاری دوستانش به شکلی که دوستش ناراحت نشود یا اصلاً متوجه نشود، به او کمک کند. در چنین فضایی که همه نسبت به هم احساس مسئولیت می‌کنند، و تلاش دارند به یکدیگر کمک کنند، روحیه ایثار و ازخودگذشتگی رواج پیدا می‌کند.

سؤال‌ها و پاسخ‌ها

۱. چطور می‌توانیم مسئولیت‌پذیر شویم؟

اطلاع داشتن و آگاهی یافتن از موضوع مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ابعاد گوناگون آن، اولین گام برای مسئولیت‌پذیر شدن است. این آگاهی از طریق مطالعه و جستجو و گفتگو با افراد کارشناس در حوزه مسائل اجتماعی به دست می‌آید.

دومین گام برای مسئولیت‌پذیر شدن، مطالعه زندگی‌نامه و احوالات افرادی است که در زندگی خود به مسائل اجتماعی پیرامون خود توجه جدی داشته‌اند. شاخص‌ترین این افراد، حضرات معصومین (علیهم السلام) هستند. ما باید زندگی آنان را با نگاه و توجه به بعد زندگی اجتماعی‌شان مطالعه کنیم.

البته مطالعه زندگی افراد دیگری مثل جناب ابوذر در صدر اسلام یا دیگر مصلحان اجتماعی، مانند امام خمینی (رحمه الله علیه)، شهید بهشتی و شهید مطهری در دوران

کنونی، و نیز سایر کسانی که نسبت به مسائل اجتماعی احساس مسئولیت داشتند هم به ما در این مسیر کمک خواهد کرد. گام سوم، تمرین عملی است. باید تلاش کنیم در زندگی خود به افراد ناتوان کمک کنیم و از توجه و رعایت حال آنها کوتاهی نکنیم. باید نسبت به اتفاقات و حوادث خوب یا بد اطرافمان واکنش مناسب را انجام دهیم و بی تفاوت نباشیم. مهم‌ترین کار در این مورد این است که جمله غلط و اشتباه «به من ربطی نداره» را از سرمان بیرون کنیم.

۲. آیا بی تفاوتی ما نسبت به مسائل اجتماعی، اثر دارد؟

بله. حتماً اثر دارد؛ آثاری مثل:
عدم پایبندی به روابط اجتماعی و نقض عهد؛ دیگر هیچ‌کس برایش مهم نیست چه اتفاقی برای دیگری می‌افتد.
محرومان و نیازمندان جامعه به حال خود رها می‌شوند و کسی نسبت به آنها احساس وظیفه نمی‌کند.
نابرابری‌ها و بی‌عدالتی‌های اجتماعی در جامعه رواج پیدا می‌کند و موجب هرج و مرج در جامعه خواهد شد.

تمرین

گام اول: از مدیر یا یکی از معاونان مدرسه یا مسئولان اتحادیه شهرستان یا مسئولان مسجد محله خود بخواهید فهرستی از مشکلات مدرسه، اتحادیه یا مسجد را به شما بدهند که با کمک شما حل می‌شود.
گام دوم: پس از مطالعه مشکلات، به اندازه وقت و توانایی خود، یک یا چند مشکل را انتخاب نموده و سعی کنید با تعیین زمان بندی، آن مشکل را رفع نمایید.

پیوست

۱. مقاله: مؤلفه‌های ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی، نوید حبیبی، حسین وظیفه‌دوست و پریوش جعفری.
۲. مصاحبه پژوهشی: بی تفاوتی اجتماعی؛ علل شکل‌گیری، آسیب‌ها، آثار و راهکار خروج از آن.
۳. پایان‌نامه: جایگاه مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی در قرآن و سنت و آثار و پیامدهای فردی و اجتماعی آن، فاطمه کاظم‌پور دوین.